Tommi Kotonen, YTT, dosentti

Jyväskylän yliopisto

tommi.kotonen@jyu.fi

Lausunto: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta 11.4.2025

Lausunnon aihe:

Äärioikeistolaisen alakulttuurin ihmiskäsitys ja käsitykset ihmisen suhteesta sosio-ekologiseen ympäristöönsä

Johdanto

Lausuntopyynnön mukaisesti tässä tekstissä käsitellään äärioikeiston ihmiskäsityksiä ja näkemyksiä ihmisen suhteesta ympäristöönsä. Koska äärioikeistossakin aktivistien joukko näkemyksineen on hyvinkin kirjava, tässä fokus on yleisemmissä aatteellisissa erityispiirteissä, muun muassa liikkeen tuottaman ja kuluttaman kirjallisuuden valossa. Tämän liikehdinnän maailmankatsomusta eritellään kuvaten tiiviisti sen käsityksiä yhteisöstä, ajasta ja luonnosta.

Äärioikeiston käsite

Pitkällä historiallisella perspektiivillä ja varsin yleisellä tasolla puhuttaessa äärioikeiston voi nähdä osana vastavalistuksen ja vastavallankumouksen aatevirtauksia. Liikehdintänä se on ilmentänyt vastareaktiota individualismille ja materialismille ja korostaa kamppailua henkisten arvojen, traditioiden ja perinteisten yhteisöjen puolesta. (Holmes 2001).

Huolimatta tietyistä historiallisista jatkumoista, äärioikeisto on tunnetusti ollut hankalasti määriteltävä kokonaisuus, ja terminä se on ollut kiistanalainen, kuten usein politiikkaan kuuluvat termit muutenkin. Usein termeillä laitaoikeisto, oikeistoradikalismi, äärioikeisto, fasismi tai uusnatsismi viitataan samaa tarkoittaen, vaikka tässäkin on laajaa kirjoa. Osa analysoijista puolestaan näkee kyseisten termien välillä huomattavaa eroa, etenkin suhteessa demokratiaan ja väkivaltaan. Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista mennä näihin käsitekiistoihin sen laajemmin.

Tässä voidaan tiivistäen sanoa, että huomion kohteena on tyypillisesti nykyään ulkoparlamentaarisissa radikaaleissa nationalistisissa liikkeissä esiintyvä maailmankatsomus. Kyse on liberaalin demokratian ja vallitsevan järjestelmän perusarvot kyseenalaistavista ryhmistä tai toimijoista, jotka saattavat myös hyväksyä väkivallan käytön pyrkiessään toteuttamaan visioitaan (ks. Kotonen 2023). Tämän lausunnon kannalta olennaista on myös, että viime kädessä puhumme siis vallankumouksellista liikkeistä.

Kuten maailmankuvankin osalta, puhutaan luonnollisesti ”ideaalityypeistä”, eli idean mallinnuksesta, jota mikään yksittäinen ryhmä välttämättä ei edusta sen puhtaassa muodossa. Ääriajattelun kohdalla yleisemminkin on tietysti syytä huomioida, että toimijan ”äärimmäisyys” voi ilmetä yhtä lailla niin psykologisella, ideologisella kuin toiminnankin tasolla. Aina nämä eivät ole samassa paketissa, vaan esimerkiksi ääri-ideologiaa voidaan ajaa vähemmän äärimmäisinkin keinoin (Cassam 2021).

Äärioikeiston ideaaliyhteisöt

Äärioikeistolaisen ajattelutavan ytimessä on usein varsin konservatiivinen ajatus yhteisöistä. Tämän näkemyksen mukaan ideaalisesti yhteisö muodostaa orgaanisen ja kokonaisvaltaisen yhteyden yksilön ja välittömän ympäristönsä ja paikallisyhteisön välillä (Bryant & Farrell 2024). Ideaalista yhteisöä leimaakin se, mistä Ranskan silloista äärioikeistoa analysoinut sosiologi Émile Durkheim puhui aikanaan nimellä mekaaninen solidaarisuus. Yhteisöllinen solidaarisuus rakentuu tällöin sen jäsenten keskinäisen samankaltaisuuden perustalle, ja oleellisessa roolissa yhteisön arvojen välittämisessä sukupolvelta toiselle ovat perhe, etninen ryhmä tai heimo, paikallinen yhteisö sekä esi-isien palvonta ja perinteet. Modernisaatio työnjaon ja individualismin myötä tuhosi kuitenkin nämä yhteisölliset siteet. (ks. Holmes 2001.)

Nykyisen äärioikeiston omia ryhmiä leimaa usein myös voimakas maskuliinisuus, yhteisöllinen solidaarisuus ja kunnia, sekä territoriaalisuus. Tällaisia yhteisöjä ovat olleet esimerkiksi skinheadit (ks. Clarke 1993). Yksilön tarpeet ovat äärioikeiston ajattelussa alisteisia yhteisön tarpeille.

Modernisaatioon liittyvät ristiriidat voidaan hieman toisella tapaa sanoitettuina nähdä myös esimerkiksi erotteluissa paikallisen ja partikulaarisen kulttuurin sekä kosmopoliittisen, universaalin sivilisaation välillä. Ensin mainitussa yhteys paikkaan, luontoon ja lähiyhteisöön on vielä säilynyt, ja se pyrkii toimimaan autarkian eli omavaraisuuden periaatteen mukaan. Autarkian ideaali voi heijastua myös laajemmin, vaikkapa negatiivisiin käsityksiin poliittisista liittoumista.

Äärioikeiston ihmiskuvalle on tyypillistä nähdä kamppailu inhimillisen kehityksen perustana. Liikkeen johtaviin ideologeihin kuuluva Alain de Benoist on esimerkiksi sanallistanut ajatuksen näin: “Ristiriita on elämän moottori, halu hävittää se on toivetta kuolemasta” (Benoist 2004, 143). Tämän teeman kanssa rinnan myös kamppailu sisäryhmän ja ulkoryhmän, oman yhteisön ja sille vieraiden elementtien välillä, nähdään jopa eksistentiaalisena kysymyksenä (vr.t Berger 2019). Antropologisella tasolla tämä voidaan nähdä myös yleisemmin kategorioiden ja hierarkioiden ylläpitämisenä, joiden sekoittuminen on itsessään vaarallista. Politiikka ja politisointi on osaltaan myös tällaiselle ajattelulle vierasta, jos se nähdään kansakunnan yhtenäisyyttä heikentävänä. Tällöin myös kyky kamppailla ulkoryhmiä vastaan heikentyy.

Äärioikeiston “luonto”

Käsitys luonnosta ja ihmisen roolista siinä juontuu joillakin keskeisillä äärioikeistoajattelijoilla eläinten käyttäytymistä koskevasta tieteestä, etologiasta. Kuten esimerkiksi de Benoist on

analysoinut, niin ihmis- kuin eläinyhteisöjäkin määrittää niiden pyrkimys puolustaa reviiriään, yksilöiden eroista juontuva taipumus hierarkkisiin rooleihin yhteisön sisällä, sekä yhteisön selviytymisen kannalta välttämätön aggressiivisuus yhteisön ulkopuolisia kohtaan (Bruns et al. 2016). Esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon sijaan tällainen visio tarkoittaisi paluuta perinteisempiin, hierarkkisiin tai ”luonnollisiin”, kunkin taipumusten mukaisiin rooleihin.

Äärioikeiston ajattelussa ihminen nähdäänkin usein osana luontoa ja yhtenä eläimistä. Teknologian kehityksen myötä ihmisen luontosuhde on kuitenkin vaurioitunut, ja luonnosta on tullut ihmisen päämäärien toteuttamisen väline. Holistisen näkemyksen mukaan tämä näyttäytyy myös epäterveinä yhteisöinä ja vieraantumisena muillakin elämänaloilla. Vasemmistolainen, materialistinen tasa-arvoajattelu voidaan nähdä luonnonvastaisena ja heikkoutena (vrt. Kaczynski 2005; ks. myös Linkola 1971).

Niin kutsutussa ekofasismissa (ks. esim. Campion 2023) luontosuhde sekä ajatus sen korjaamisesta on korostunut erityisesti, vaikka samat ajatukset saattavat jakaa muutkin äärioikeistotoimijat. Ekofasismin yhteiskunnallinen diagnoosi korostaa, että modernia aikaa leimaa materialismi, kaupungistuminen ja teollistuminen. Myös rodut voidaan nähdä vieraslajeina, jotka järkyttävät biologista tasapainoa.

Pyrittäessä korjaamaan tilanne, tavoitteena on luonnolliseen järjestykseen palaaminen, jolloin mennyt harmonia voidaan saavuttaa. Ekosysteemin ja sen ”immuniteetin” vahvistaminen ”palaamalla luontoon”, suljettuihin pienyhteisöihin, tapahtuisi käytännössä autoritaarisesti, fasistisen järjestelmän puitteissa.

Äärioikeiston “aika”

Äärioikeistolaisessa alakulttuurissa tavataan varsin usein viitata tiettyihin, syklisiin käsityksiin historian kulusta. Esimerkiksi hindumytologiaan pohjautuva termi *Kali Yuga* esiintyy taajaan meemeissä ja asusteissa. Sillä viitataan konfliktien ja rappion täyttämään nykyiseen aikaan, jota seuraa kukoistuksen sykli. Tämä ilmaisu viittaa samalla myös nykyajan ja edistysajattelun kritiikkiin. Nykyinen yhteiskunta on näkemyksen mukaan taantunut elinvoimaisesta kulttuurista alaspäin kiertyväksi sivilisaatioksi (ks. Kotonen 2020).

Tapoja hahmottaa historiallista aikaa on luonnollisesti äärioikeistonkin yhteisöissä monenlaisia. Nationalistiselle ajattelulle esimerkiksi on usein tyypillistä mieltää kansakunnat ikiaikaisiksi, luonnollisiksi ja pysyväisluontoisiksi muodostelmiksi (Smith 1998). Toisin siis kuten uudemmassa nationalismin tutkimuksessa, jossa korostuu niiden konstruktiivisuus, kansakunnilla nähdään olevan pitkät juuret, ja kansojen ominaislaatu näkyy niiden tavoissa, ajattelussa, kulttuurissa ja verenperimänäkin.

Samansuuntaisesti niin sanottu perennialismi ja traditionalismi leimaavat myös osaa äärioikeiston aatteista (Sedgwick 2004). Näissä filosofioissa korostuu ajatus tiettyjen, esimerkiksi ihmisluontoa koskevien totuuksien ikuisesta luonteesta ja yhtenäisestä ytimestä kaikkien uskontojen takana. Ikiaikaisen tiedon saavuttamiseksi tulisi etsiytyä puhtaan tiedon pariin, joka joidenkin näkemysten mukaan löytyy esikristillisestä ajasta.

Tyypillisesti äärioikeiston ajatteluun kytkeytyykin myös tietty nostalgia. Osalle se voi tarkoittaa paluuta siihen luonnollisen yhteisöön, joka vallitsi heidän nuoruudessaan, osalle pidempää siirtymää aina jonnekin pakanalliselle ajalle. Äärioikeistolaisen ajattelun takana on kuitenkin myös vallankumouksellinen visio, eikä se ole pelkkää nostalgiaa, vaan ilmentää samalla radikaalia muutosta. Tyypillisesti esimerkiksi fasistisia liikkeitä onkin leimannut historiatietoisuuden ja -korostuksen ohella modernismi ja jopa futurismi, jossa yhdistyy sodan, teknologian ja nopeuden ihannointi. Dynaamisuutta ja eteenpäinmenoa korostaen Mussolini ilmaisikin, ettei fasismi ”ole puolue vaan liike” (sit. Esposito & Reichardt 2015).

Eri aikaulottuvuuksia yhdisteleviä symbiooseja luonnehtii niiden pyrkimys hakea ”vauhtia” menneestä, perustavaa laatua olevien ideoiden parista, jotta nyky-yhteiskunnan suuntaa voidaan radikaalisti muuttaa.

Kriisit itsessään ovat myös oleellisia paitsi sykliselle historiakäsitykselle, ”historian moottoreina” (Faye 2001), myös liikehdinnän kehitykselle itsessään (vrt. Moffit 2015). Vain kriisin kautta ihmiset voivat lopulta hyväksyä toistaiseksi mahdottomana pidetyn äärioikeiston agendan:

“Syvenevä kriisi ja marssi kohti lisääntyvää kaaosta ovat edellytyksiä heräämiselle ja kapinalle” (Faye 2001, 30).

Kriiseistä tai niiden tuottamisesta on äärioikeiston nihilistisimmissä suuntauksissa tullut myös itsetarkoitus. Esimerkkinä tästä voi pitää niin sanottua akselerationismia, jonka mukaan poliittisia ratkaisuja ei yhteiskunnan suunnan muuttamiseksi enää ole. Tavoitteena olevan ja jopa kiihdytettävän yhteiskunnallisen kaaoksen ja yhteiskunnan romahduksen jälkeiset visiot ovat siinä kuitenkin vähintäänkin epäselviä. Vaikutelmaksi jääkin, että monelle itsesään kaaos on oleellisempaa kuin jokin uusi järjestys.

Valtalinjana voi muutoksen osalta silti nähdä pyrkimyksen edistää aatetta ”metapolitiikan” keinoin, arvoihin vaikuttamalla, jolloin tavoitteena on ”hidas mentaliteettien evoluutio arvosysteemistä toiseen” (Benoist 1979, 258).

VIITTEET

Benoist, Alain de 2004. *On Being a Pagan*. Atlanta (Ga.): Ultra.

Benoist, Alain de 1979. *Vu de droite, Anthologie critique des idées contemporaines*. Paris: Copernic.

Berger, J.M. 2019. *Ekstremismi*. Helsinki: Terra Cognita.

Bruns, Julian, Kathrin Glösel, and Natascha Strobl 2016. *Die Identitären. Handbuch zur Jugendbewegung der neuen Rechten in Europa*. Münster: Unrast Verlag.

Bryant, Jesse Callahan, and Justin Farrell 2024. Conservatism, the far right, and the environment. *Annual Review of Sociology* 50.1 (2024): 273-296.

Campion, Kirsty. 2023. Defining Ecofascism. Historical Foundations and Contemporary Interpretations in the Extreme Right." Terrorism and Political Violence 35, no. 4 (2023): 926–944. doi:10.1080/09546553.2021.1987895.

Cassam, Quassim. 2021. *Extremism. A Philosophical Analysis*. Abingdon: Routledge.

Clarke, John 1993. The Skinheads and the magical recovery of community. In S. Hall, & T. Jefferson (Eds.), *Resistance through rituals: Youth subcultures in post-war Britain* (pp. 99-102). Oxon: Routledge.

Esposito, Fernando & Reichardt, Sven 2015. Revolution and Eternity. Introductory Remarks on Fascist Temporalities. *Journal of Modern European History*, *13*(1), 24-43. https://doi.org/10.17104/1611-8944_2015_1_24 (Original work published 2015)

Faye, Guillaume 2001. *Why We Fight: Manifesto of the European Resistance*. Budapest: Arktos.

Holmes, Douglas R. 2001. *Integral Europe: fast-capitalism, multiculturalism, neofascism*. Princeton (NJ): Princeton University Press.

Kaczynski, Theodore 2005. Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus. Turku: Savukeidas.

Kotonen, Tommi 2023. Äärioikeisto ja sen määritelmät. Politiikasta. https://politiikasta.fi/aarioikeisto-ja-sen-maaritelmat/

Kotonen, Tommi 2020. Politics, violence and transgression in Finnish Rock Against Communism music : a cross-genre case study. *Patterns of Prejudice*, *54*(4), 409-432. https://doi.org/10.1080/0031322x.2020.1800988

Linkola, Pentti 1971. *Unelmat paremmasta maailmasta*. Porvoo: WS.

Moffitt Benjamin 2015. How to Perform Crisis: A Model for Understanding the Key Role of Crisis in Contemporary Populism. *Government and Opposition*. 2015;50(2):189-217. doi:10.1017/gov.2014.13

Sedgwick, Mark 2004. *Against the modern world: Traditionalism and the secret intellectual history of the twentieth century*. Oxford: Oxford University Press.

Smith, Anthony D. 1998. *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*. Abingdon: Routledge.